

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 01	fq1120101_01
Pregunta	Por que estudamos Latín?		
Resposta			
<p>Os autores do excelente libro de texto <i>Latín. De onde a hoxe</i>, logo de aportar un copioso e innovador material recopilado coidadosamente nos ámbitos máis inverosímiles, ao remate do libro fanse a mesma pregunta. Non podemos reproducir aquí aquel contexto, sen embargo a súas conclusións seguen a ser moi interesantes, polo que reproducimos a súa exposición:</p> <p style="text-align: center;">Por que estudamos latín?</p> <p>1. A crise do latín</p> <p>Mentres o latín foi a lingua dos intelectuais de case todo o mundo, o seu estudo foi a materia máis importante dos estudos medios, a que medía a intelixencia dos alumnos, a que seleccionaba.</p> <p>Cando, trala polémica internacional "<i>de antigos e modernos</i>" nos séculos XVII e XVIII, as literaturas modernas reivindicaron un prestixio igual ou superior ó da literatura clásica grecolatina, empezouse a considera-lo latín (apoiado xa case só pola Igrexa Católica) como asunto de interese exclusivamente eclesiástico. E en xeral os políticos laicos tenderon a suprimi-lo estudo do latín e os políticos conservadores ou confesionais a promovéreno.</p> <p>Cando o Concilio Vaticano II (1962-1965) renunciou ó uso exclusivo do latín na liturxia admitindo as linguas vivas dos fieis, moitos consideraron a pervivencia do estudo do latín como un puro anacronismo. E incluso un ministro de Franco postulaba "máis ximnasia e menos latín".</p> <p>Pero a desconfesionalización do latín, que en principio pareceu a morte do latín, non produciu ese efecto. Suprimidos dous anos de latín nos estudos medios, os Departamentos de Filoloxía Clásica aumentaron o seu alumnado; a investigación ten hoxe un alto nivel; os Congresos Internacionais de Estudos Clásicos e os do Movemento polo Latín Vivo teñen maior frecuencia e participación. Hoxe existen eximios latinistas tamén de esquerdas ou anarquistas en diferente puntos de Europa. No 1983 o alcalde socialista de Madrid, Tierno Galván, dialogaba frecuentemente en latín con representacións oficiais doutros países. ¿Está de verdade en crise o latín agora que está despolitizado e desconfesionalizado?</p> <p>A isto súmase nos últimos anos a tendencia a modifica-los obxectivos desta materia, da que este libro é un exemplo. Cada día somos máis os que buscamos na lingua e mundo romano as raíces do noso presente, deixando para os que queiran especializarse despois o tradicional estudo gramatical.</p> <p>Desconfesionalización, despolitización e clarificación de obxectivos están volvendo atractiva unha materia antes calificada de anacrónica e que agora parece culminar con éxito a súa reconversión.</p>			

2. A crise da literatura

Non son as letras o máis importante na sociedade. Unha sociedade non pode funcionar só con literatos. Pero é indiscutible que unha sociedade non pode progresar sen o labor estético e crítico, sen a hixiene da opinión pública que moitos literatos e filósofos realizan. Labor incomodo para a inercia do "Sistema" que tende sempre a anquilosarse. Quizais por iso en tódolos sistemas houbo sempre pensadores incómodos, malditos, combustibles. A Sócrates condenárono a morte porque disque corrompía a mocidade. Na vella Roma houbo escritores protexidos, coma Virxilio e escritores desaconsellados, coma Lucrecio. Do 81'3% dos escritores latinos dos que temos noticia non conservamos nada ou case nada.

A novidade do tempo presente é que o espectacular desenvolvemento moderno da técnica está creando un ideal de cidadán, habilísimo conductor de complicados mecanismos, pero acrítico e sen ideas na cabeza. É a versión moderna da escravitude, en opinión de Marcuse.

Hoxe, si, están en crise as letras; e moitas voces se levan alzado afirmando que isto pode significar que está en crise o individuo e, dalgunha maneira, a liberdade.

3. Roma non é un modelo a imitar

Moito se leva escrito do *humanismo clásico*, dese ideal de cidadán que aparece nas obras de moitos escritores latinos baixo o nome de **humanitas** e que tería as seguintes cualidades: *seriedade* (fronte á lixeireza grega), *estrito respecto* ós pais, defuntos e deuses, *enerxía* para afrontalo próspero e o adverso, *constancia* e coherencia, *austeridade* e habilidade para buscar sempre o *útil*. Pero este ideal carece de credibilidade porque en parte da literatura latina non aparece e, sobre todo, porque en moitos casos a vida persoal dos propios escritores contradecía e quitaba atractivo ás súas palabras. De por parte, as mellores glorias de Roma son inseparables do despiadado sistema social que lles daba de comer. Hoxe carecería de atractivo a palabra sen o exemplo. Non é un modelo a imitar un sistema que non coñece os dereitos humanos, senón só os dereitos dos seus cidadáns. O **homo sum, humāni nil a me aliēnum puto** díxose de pasada nunha comedia.

4. ¿Por que, logo, o estudo do latín?

a) *Roma, ciclo vital completo e espello*

Roma, dicía Ortega y Gasset, é o *único pobo do que podemos observa-lo ciclo vital completo*: vémosla nacer, loitar pola súa independencia fronte a Alba Longa, vémosla enlearse na espiral da conquista e absorción doutros pobos, vemos como o seu imperialismo lle produce eivas graves e insuperables, vémosla morrer. A meditación desta experiencia vital, dos seus momentos brillantes e da cegueira ante os seus defectos, pode ser de moito proveito para o noso presente. *A experiencia romana é un espello.*

b) *A literatura latina, escola da literatura occidental*

A literatura latina foi, coa grega, a escola de tódolos artistas occidentais ata os tempos recentes; milleiros de homes adicaron o seu silencio monacal a copiaren eses textos, antes da invención do prelo, para sálvalos da desaparición. O que debe a literatura occidental á literatura grecolatina está descrito minuciosamente por G. Highet: *La tradición clásica* (Fondo de Cultura Económica, México 1954) e por E. Curtius: *Literatura europea y Edad Media latina* (F.C.E. Madrid 1955). Non habería un Dante sen un Virxilio. Nin podemos imaxinar a Pondal, a Cabanillas, a Cunqueiro ou a Freixanes sen a

literatura grecolatina. Foi a latina unha literatura na que destaca o nacionalismo, o amor á terra, a alegría de vivir, o senso do humano, unha certa melancolía e sobre todo un gran interese por imitar e competir coa literatura grega; literatura feita en gran parte por escravos ou homes de orixe servil, feita por homes de provincias (case non hai ningún escritor "romano de Roma"), e feita por homes, non por mulleres: unha literatura que socioloxicamente é un reflexo da sociedade romana.

c) *Latín, raíz e reserva léxica*

A lingua latina é a raíz de boa parte das linguas de Europa e a reserva léxica de todo o Occidente culto. O latín non só é o substrato, senón que aínda hoxe enriquece o léxico de moitas linguas modernas. O inglés, p. ex., non é neolatino, pero máis dun 50% do vocabulario que usa un londinense culto é de orixe latina. Non é que para falar ben a propia lingua non haxa camiño máis curto có rodeo do antigo latín, pero abofé que é un camiño que tamén hai que andar, porque unha parte do noso léxico e da nosa ortografía é culta.

d) *Legado cultural de Roma*

O legado de Roma, como acumuladora e difusora do saber doutros pobos antigos, é enorme. É moito o que lle debemos no campo da medición do tempo, do urbanismo, da organización sanitaria, da arquitectura e da enxeñería, da escultura, das comunicacións terrestres e marítimas, da relixión e do dereito. E, se é certo que en Roma a ciencia paralizou o seu avance ata o final da Idade Media por non precisar o sistema escravista romano outra enerxía có músculo do escravo, tamén isto pode ser útil, se se fai unha reflexión crítica.

Recomendámosche a lectura do libro dirixido por Cyril Bailey, *El legado de Roma*, Pegaso, Madrid 1956.

e) *A busca da nosa identidade cultural*

Como galegos, como membros dun pobo con escaso senso histórico, o estudo das nosas raíces latinas é de moito proveito. *A busca da identidade cultural é un fenómeno de grande actualidade para tódolos pobos da terra.* Un pobo que descoñece as súas raíces é unha colectividade inconsciente. Pódese falar perfectamente pero coa mesma inconsciencia con que facémo-la dixestión. Ora, unha persoa é culta na medida en que sabe explicalos complexos procesos que hai na súa vida, o porqué e mailo paraqué do que lle acontece, e na medida en que, polo tanto, sabe aportar solucións eficaces. Ora, a nosa fala (se queres, as nosas falas) e boa parte das nosas institucións e costumes, virtudes e lacras sociais, moito do que desexamos e aborrecemos, ten a súa raíz no mundo latino. Nós sómo-lo que somos porque romanos (e cristiáns latinizados) moldearon o noso pasado, creando unha inercia que chega ata hoxe. Impórtanos moito saber quen somos e de onde vimos. O coñecemento das nosas boas e cativas raíces latinas é algo esixible a todo galego culto, por moito que teñamos tamén outras raíces e por máis que teñámola liberdade e a responsabilidade de crearmos dende hoxe o noso futuro.

Como europeos tamén somos unha colectividade en crise. Europa xa non decide o rumbo da historia, maiormente dende a Segunda Guerra Mundial. As grandes decisións que afectan a Europa tómanse lonxe. Isto leva aparelado un vagaroso pero vigoroso proceso de americanización da sociedade europea, con todo o que estes procesos teñen de aculturación. A cultura greco-latina é o símbolo de Europa. E o estudo das nosas raíces é unha afirmación da personalidade europea, non mellor ca outras, pero distinta e válida.

Non foi Roma, en si mesma, o obxecto do noso estudo, senón o estudo das nosas

raíces latinas. Un estudo que intentamos que fose crítico, porque nin Roma nin nada pode estar nas aulas como modelo a imitar cegamente. Incluso os horrores romanos poden ser educativos se a reflexión crítica sabe ver neles un paradigma de algo que pode estar sucedendo hoxe ante os nosos ollos despistados.

Este curso non pretendeu facer de ti un alumno de filoloxía clásica, nin sequera "de letras", senón ofrecerche unha luz para que ti coñezas mellor a túa realidade cultural. Anque procuramos que, se che tira o tema, encontrases novos estímulos neste libro. O estudo dos textos latinos que nos legou o pasado está lonxe de estar esgotado e compensa abondo a quen queira adicarse a el.

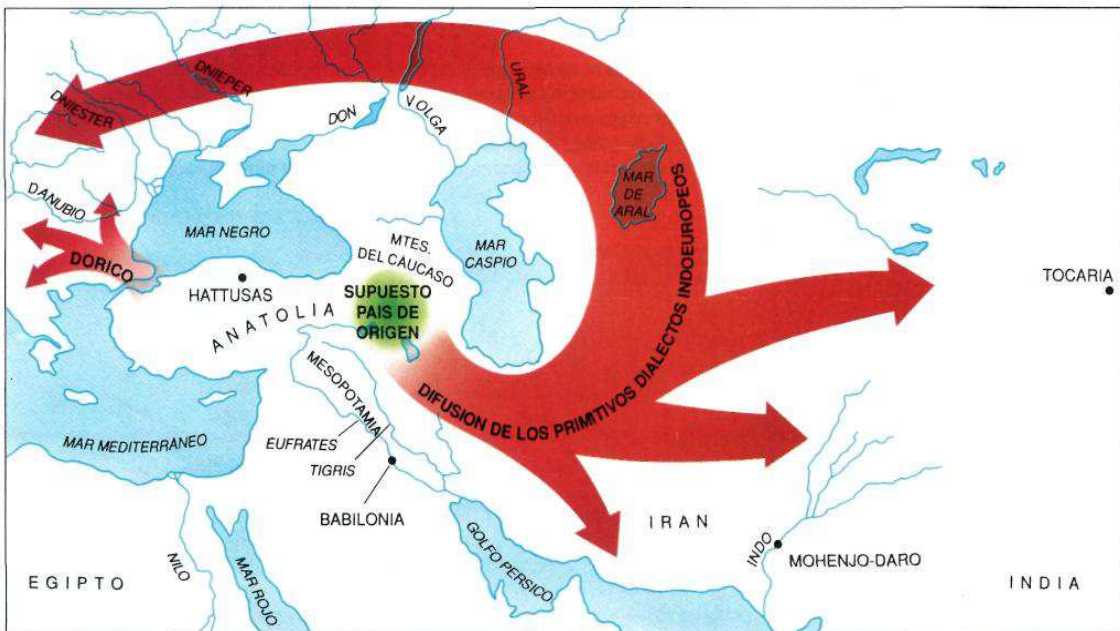
Non foi Roma o obxecto do noso estudo. O estudo directo daquela época e daquela cultura é algo distinto disto, opcional, posterior. E, para os autores deste libro, é interesante e satisfactorio. ¿Intúes que para ti tamén? Agora podes optar con máis consciencia.

Colectivo TRASANCOS (Xesús Ferro, Antón Miramontes, Concepción Sande, Xosé Souto), *Latín. De onte a hoxe*, Edicións Xerais de Galicia, 2ª edic. 1996, pp. 455-460.

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 02	fq1120101_02
Pregunta	Cales son os obxectivos e contidos mínimos da Unidade 1?		
Resposta <p>A resposta a esta ou similares preguntas está na enumeración dos Obxectivos que se poden ler <i>on line</i>. Sen embargo, e sendo reiterativos, podemos enumerar uns mínimos que son os seguintes:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Saber situar xeograficamente a cidade de Roma, así como as principais rexións da Italia antiga e os seus accidentes xeográficos máis salientables (illas, cadeas montañosas, mares, ríos, etc.). - Coñecer, a grandes trazos, a historia da lingua latina. - Comprender o concepto de familia lingüística e identificar a familia indoeuropea (xunto cos grupos de linguas que engloba) como aquela á que pertencen as nosas linguas. - Asimilar o concepto de lingua romance e identificar, situándoas xeograficamente, todas as linguas derivadas do latín que existen na actualidade. - Coñecer o sistema fonolóxico do latín, así como o seu alfabeto e acentuación, o que debe levar a unha correcta pronunciación. - Identificar as catro conxugacións latinas a partir dos enunciados dos verbos. - Comprender o concepto de caso, e tamén coñecer os casos latinos xunto coas funcións que representan. - Comprender o concepto de declinación e identificar as cinco declinacións latinas a partir dos enunciados dos substantivos. - Identificar palabras patrimoniais, cultismos e latinismos.			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 20	fq1120101_20
Pregunta	De onde proceden os indoeuropeos?		
Resposta			

O concepto de indoeuropeo comezou sendo lingüístico, artellado en base a reconstrución efectuada a partires da comparación de linguas. Unha primeira idea da orixe dos indoeuropeos podemos formala observando a ilustración do artigo *La protohistoria de las lenguas indoeuropeas* de Thomas V. Gamkrelidze e V. V. Ivanov, publicado no número monográfico *Temas 5. El lenguaje humano* na revista *Investigación y Ciencia* do ano 1996:

MIGRACIONES Y DIFUSIÓN DE LA AGRICULTURA sacaron al protolenguaje indoeuropeo de su país de origen, que los autores del artículo sitúan en la Transcaucasia, y lo fueron fragmentando en diversos dialectos. Algunos de ellos se extendieron hacia el oeste por Anatolia y Grecia, otros hacia el este hasta el Irán, la India y el Asia central. La mayoría de las lenguas occidentales proceden de una rama oriental que rodeó el mar Caspio. El contacto con idiomas semíticos en Mesopotamia y con los kartvelianos en el Cáucaso llevó a la adopción de muchas palabras ajenas.

Sobre os indoeuropeos pódese consultar a páxina:

<http://es.wikipedia.org/wiki/Indoeuropeo>

Sobre outras hipóteses coma a dos Kurgáns pódese consultar a páxina:

http://es.wikipedia.org/wiki/Hip%C3%B3tesis_de_los_kurganes

Os actuais estudos xenéticos de poboacións acabaron por confirmar as conclusións dos lingüistas. Sobre este apaixonante tema pódese consultar o pequeno libro de Luigi Luca Cavalli-Sforza, *Genes, pueblos y lenguas*, ed. Crítica, Barcelona, 2000.

Tamén é moi de actualidade *The Genographic Project*: un intento de trazar un mapa do desprazamento da humanidade a partires de análises xenéticos. Pode consultarse na páxina:

<https://www3.nationalgeographic.com/genographic/>

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 21	fq1120101_21
Pregunta	As variantes do latín son sucesivas no tempo?		
Resposta Si, pero todas elas pertencen ao nivel literario do latín, que permaneceu relativamente unitario durante moitos séculos. O que denominamos latín vulgar ou popular é o verdadeiro antecedente das linguas romances, e non é nin anterior nin posterior ás diversas fases do latín literario, senón que corre paralelo a el na liña temporal.			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 22	fq1120101_22
Pregunta	No contexto das linguas romances, que relación hai entre o galego e o portugués por unha banda, e o catalán e as súas variantes, pola outra?		
Resposta			
<p>En moitas ocasións, os feitos lingüísticos vense influídos polos históricos e os políticos. Respecto do galego e o portugués, está claro que do latín falado no cuadrante noroeste da Península Ibérica xorde unha lingua que, por razóns da historia posterior, denominamos galego-portugués. A evolución política da Península motivou que ese idioma se dividise en dous, cada un con fortuna e influencias lingüísticas propias e diferentes: a variante portuguesa converteuse na lingua dun Estado (que logo ampliou o seu territorio con conquistas coloniais), e a galega foi retirada do uso oficial ata a súa recuperación na actualidade. Polo tanto, e aínda que existe bastante intercomprensión entre os falantes das dúas linguas, fálase de dous idiomas diferentes. Mais hai quen prefire consideralos un só e avoga pola reintegración das dúas linguas nunha soa.</p> <p>O criterio da intercomprensión sérvenos tamén para o caso do catalán e as súas variantes. A situación é semellante: o catalán é o latín evolucionado na costa do levante peninsular. Valenciano e balear (ou mallorquín) son variantes do idioma matriz, co que existe intercomprensión. Non obstante, moitos valencianos e baleares prefiren, como medio de autoafirmación, dicir que a súa lingua é, respectivamente, o valenciano e o balear, e non o catalán (así o consignan os seus Estatutos de Autonomía). Por suposto, outros moitos cataláns opinan que non é así, e que se trata dun só idioma.</p> <p>Polo tanto, o que está claro é que, na consideración dunhas ou outras falas como idiomas, non só intervéñen a razón filolóxica.</p>			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 23	fq1120101_23
Pregunta	Como podemos saber con seguridade cal era a pronuncia do latín?		
Resposta			
<p>Para o latín clásico contamos con textos de gramáticos romanos, que explican (comparando co grego, por exemplo) cómo se pronunciaban as letras. Moitas veces dannos noticias de “vicios” na pronuncia, o cal nos serve para anticipar o que en numerosos casos vemos nas linguas romances.</p> <p>Unha tendencia que se manifestou moi cedo foi o chamado betacismo: a pronuncia do [w] (u consonántico) como [b] (oclusivo bilabial sonoro): vivere pasa, con algún estadio intermedio, de pronunciarse [wíwere] a [bíbere].</p> <p>Co paso do tempo, e dependendo da zona de Europa de que se trate, temos pronuncias distintas. A pronuncia clásica é a máis estendida no ámbito académico, pero no eclesiástico utilízase a pronuncia a italiana: as letras “c” e “g” diante de “e”, “i”, pronúncianas de xeito palatal. Nesta modalidade, por exemplo, Cicero non se pronuncia [kíkero], senón [çiçero] (como se nós o escribísemos con “ch”).</p>			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 24	fq1120101_24
Pregunta	Realmente pronunciábanse as vogais longas e as breves?		
Resposta			
Si, pero esa distinción desde ben cedo derivou noutra que se pode observar no galego: a diferenciación entre vogais abertas e pechadas. De tódolos xeitos, o inglés, por exemplo, posúe tamén esa diferenciación, aínda que a grafía pode encubri-la: non é o mesmo <i>sheep</i> (“ovella”, con i longo) que <i>ship</i> (“barco”, con i breve), ou <i>leave</i> (“deixar” con i longo) fronte a <i>live</i> (“vivir”, con i breve).			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 25	fq1120101_25
Pregunta	Como se pode saber cando incluír nunha tradución o artigo determinado, o indeterminado, ou ningún?		
Resposta			
O contexto e a coherencia gramatical do galego ou do castelán dan a clave da tradución correcta. A veces non inflúe no sentido do texto utilizar un artigo ou outro.			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 26	fq1120101_26
Pregunta	É o mesmo “caso” que “función”?		
Resposta Non. O caso é algo <u>concreto</u> , tanxible: unha desinencia que se pode ver e separar do tema da palabra. A función é algo <u>abstracto</u> : o papel que unha palabra ou palabras cumpren na estrutura sintáctica da oración; é o que denominamos con etiquetas coma Suxeito, Obxecto Directo, Complemento Circunstancial, etc. Asemade, pódese comprobar que non son a mesma cousa, xa que ás veces un só caso, como o nominativo, pode cumprir dúas funcións como Suxeito e Atributo; e outras, a mesma función, como a de Complemento Circunstancial, é desempeñada por máis dun caso (acusativo e ablativo, nesta ocasión).			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 27	fq1120101_27
Pregunta	Que é o enunciado dos substantivos e por que ten dúas formas?		
Resposta			
<p>É o equivalente ao que chamamos nas nosas linguas “entrada da palabra no dicionario”. Serve para saber a qué declinación pertence cada substantivo. O xenitivo de singular é un caso diferente en todas as declinacións (ae, i, is, us, ei), e por iso serve de referencia; ponse no segundo lugar no enunciado. En canto ao nominativo, que aparece en primeiro lugar, sérvenos ás veces para coñecer o xénero dos substantivos, como veremos en seccións posteriores.</p>			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 28	fq1120101_28
Pregunta	Por que o enunciado do verbo posúe cinco formas?		
Resposta As tres primeiras, como se explica na Unidade, serven para saber a qué conxugación pertence un verbo. A razón da presenza da cuarta e a quinta formas coñecerémola máis adiante.			

Latín I	Unidade 1	FAQ núm. 29	fq1120101_29
Pregunta	Que é o supino?		
<div>Resposta</div> <div>É unha forma nominal do verbo latino, semellante ás que temos nas nosas linguas (infinitivo e participio). A súa utilidade e razón de aparición no enunciado do verbo coñecerémola en seccións sucesivas.</div>			